

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ریاست جمهوری
سازمان برنامه و بودجه کشور
مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده نگری

بررسی سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از منظر جمعیت‌شناسی

رسول صادقی

عضویت علمی دانشگاه تهران
و مسئول کارگروه جمعیت‌شناسی در مطالعات ارزیابی تحقق‌پذیری و تحول آفرینی سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

چهل و هشتمین نشست تخصصی مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده نگری

تحلیلی بر سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

۱۳ تیرماه ۱۴۰۰

تدابیرهای جمعیتی در سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

تدابیر ۳۸

تدابیر ۴۱

تدابیر ۳۰

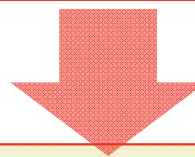
تدابیر ۳۴

تدابیر ۹

تدابیر ۵

تدبیر ۹

• تبیین، ترویج و نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی ایرانی سالم و خانواده‌محور با تسهیل ازدواج و تحکیم خانواده و ارتقای فرهنگ سلامت در همه ابعاد

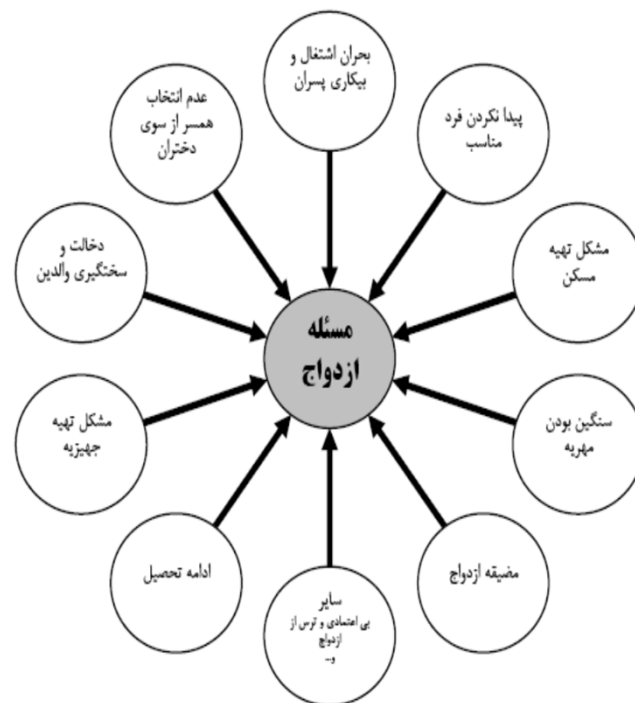
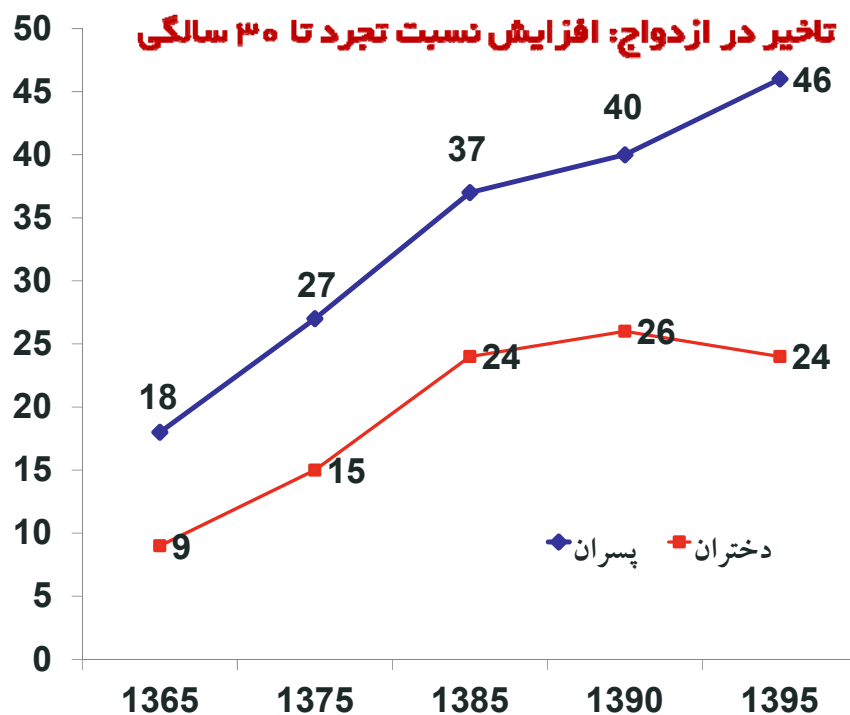

تدبیر ۵

• تبیین و نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی ایرانی و استوارسازی بنیان خانواده با آسان‌سازی ازدواج پایدار و فرزندآوری و تأمین مسکن و اشتغال برای زوج‌های جوان

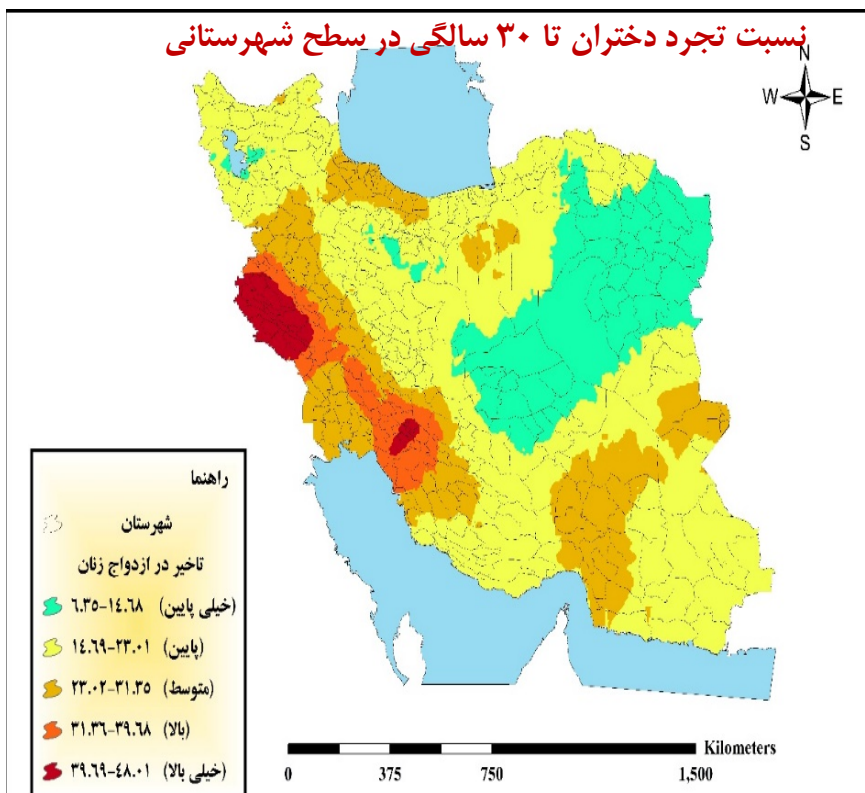
تدبیر ۵

تدبیر ۵: تبیین و نهادینه سازی سبک زندگی اسلامی ایرانی و استوارسازی بنیان خانواده با آسان سازی ازدواج پایدار و فرزندآوری و تأمین مسکن و اشتغال برای زوج های جوان

تدبیر ۵

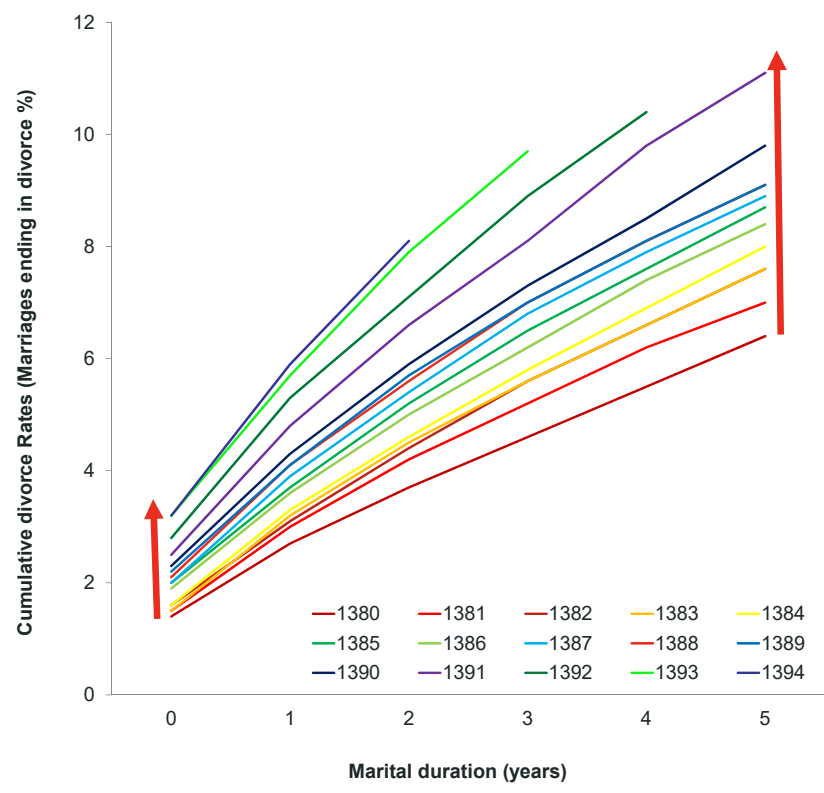
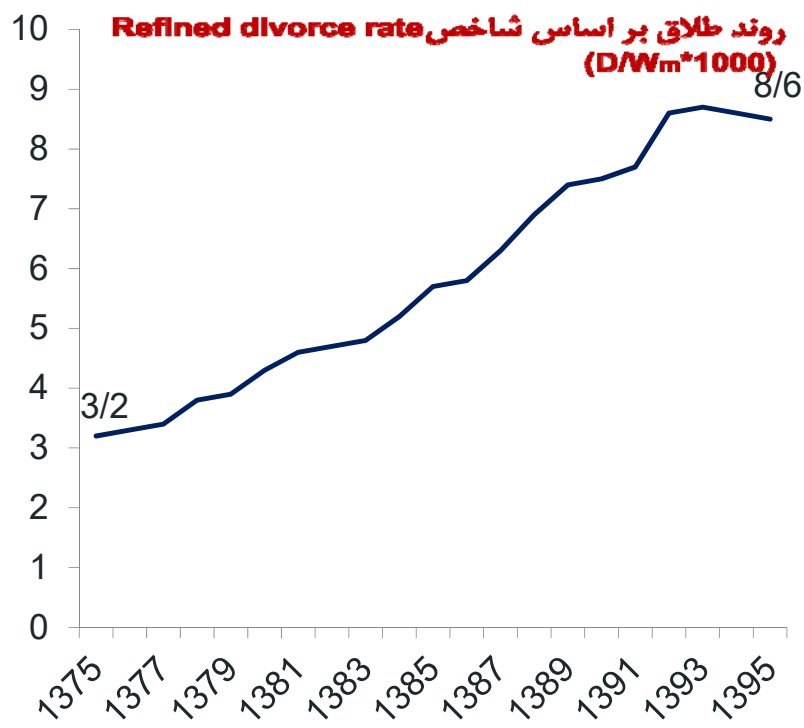
نسبت تجرد دختران تا ۳۰ سالگی در سطح شهرستانی

شهرستان‌های با کم‌ترین و بیشترین تأخیر در ازدواج دختران، ایران: ۱۳۹۵

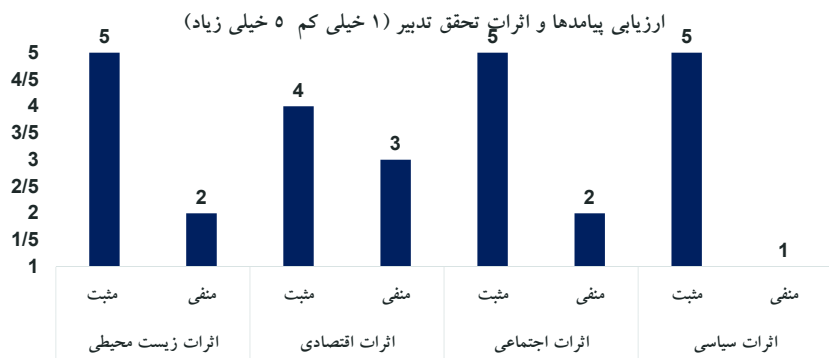
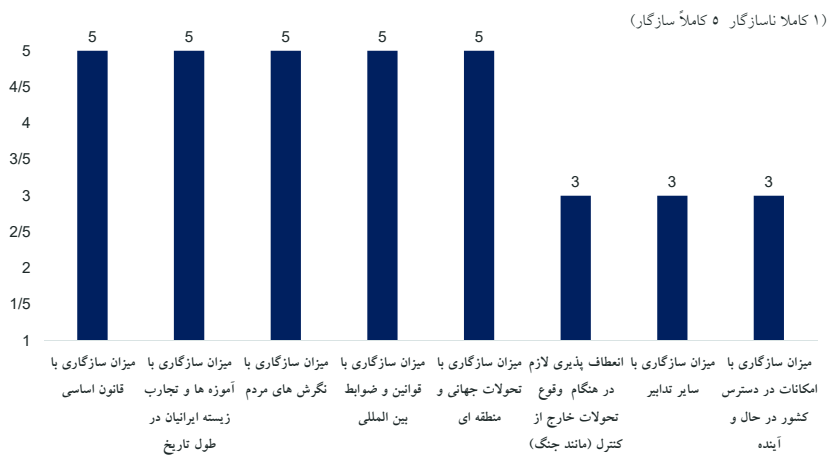
ردیف	کم‌ترین تأخیر در ازدواج (%)		بیشترین تأخیر در ازدواج (%)	
	شهرستان	درصد دختران مجرد ۲۵-۲۹ ساله	شهرستان	درصد دختران مجرد ۲۵-۲۹ ساله
۱	بافق	۶/۳۵	گیلانغرب	۴۸/۰۱
۲	خلیج‌آباد	۷/۴۳	سیروان	۴۵/۷۱
۳	سبب و سوران	۷/۴۹	بدره	۴۴/۹۹
۴	لشهارد	۷/۶۹		
۵	اردکان	۸/۲۹	چرام	۴۲/۲۳
۶	لشکر	۸/۴۴	ایوان	۴۲/۱۶
۷	گرمه	۹/۱۱	بالست	۴۱/۵۱
۸	بهباد	۹/۵۶	رستم	۴۰/۴۱
۹	مهریز	۹/۶۱	آبدانان	۴۰/۲۴
۱۰	بجستان	۹/۶۶		
۱۱	میبد	۹/۶۷		
۱۲	ابركوه	۹/۶۱		

تدبیر ۵

ارزیابی تدبیر ۹ در پیش نویس سند // تدبیر ۵

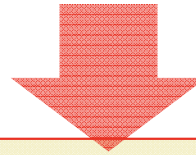
شاخص های ارزیابی:

شاخص های ارزیابی	شاخص ارزیابی
میزان سازگاری با قانون اساسی	انطباق دارد/ بند های ۲ و ۳ سیاستهای کلی جمعیت
میزان سازگاری با آموزه ها و تجارب زیسته ایرانیان در طول تاریخ	در تمام آموزه های دینی و اسلامی و همچنین تاریخ و ادبیات ملی این موضوع اهمیت اساسی داشته و بر حفظ و تحکیم خانواده تاکید شده است و شواهدی زیادی از آن در آیات قران و احادیث ائمه و همچنین سخنان بزرگان وجود دارد
میزان سازگاری با نگرش های مردم	تمام پژوهشهای انجام شده حاکی از اهمیت اساسی خانواده و ازدواج در بین مردم ایران است و آمارهای موجود حاکی از عمومیت بالای ازدواج در جامعه ایران (بیش از ۹۶ درصد) داردیکی از خواسته های مهم افراد جامعه اتخاذ سیاستهای حمایتی خانواده است لذا سازگاری بالایی با نگرش افراد جامعه دارد
میزان سازگاری با قوانین و ضوابط بین المللی	در تمام کشورهای اروپایی عمده سیاستهای دولت رفاه د به سمتی بوده است که از ازدواج، تشکیل خانواده و فرزندآوری حمایت قابل توجهی شده است لذا منافاتی با ضوابط بین المللی ندارد.
میزان سازگاری با تحولات جهانی و منطقه ای	در سطح جهانی ازدواج ها با تاخیر اتفاق می افتد و میزان طلاق هم افزایش یافته است
انعطاف پذیری لازم در هنگام وقوع تحولات خارج از کنترل (مانند جنگ)	در زمان بحران های اقتصادی و جنگ، میزان ازدواج ها کم می شود
میزان سازگاری با سایر تدابیر	تأحدودی سازگاری دارد
میزان سازگاری با امکانات در دسترس کشور در حال و آینده	شرایط بد اقتصادی و نبود فرصت های شغلی، ازدواج ها با تاخیر اتفاق می افتد
ساختار نهادی رسمی و قانونی جهت تحقق تدبیر	تأحدودی وجود دارد وزارت ورزش و جوانان : ساماندهی ازدواج و طرح جمعیت و تعالی خانواده مجلس
مدت زمان مورد نیاز برای تحقق تدبیر	نیمه اول افق (۲۵ ساله اول): با توجه به ساختار جوان کشور
شناسایی پیش نیازهای تحقق تدبیر (طبقه بندی عوامل مؤثر) و سازگاری میان آن ها	امکان ازدواج: شرایط اقتصادی مطلوبیت ازدواج دسترسی به همسر مناسب برای کاهش طلاق: حمایت از خانواده؛ فعال کردن مددکاری اجتماعی

تدبیر ۳۰

• بسترسازی برای استقرار متعادل جمعیت و توازن منطقه‌ای در پهنه سرزمین بر مبنای آمایش ملی و تخصیص امکانات و تسهیل و تشویق سرمایه‌گذاری در بخش‌های اقتصادی و فرهنگی مناطق مختلف و توانمندسازی مناطق محروم با توجه به استعدادهای سرزمینی

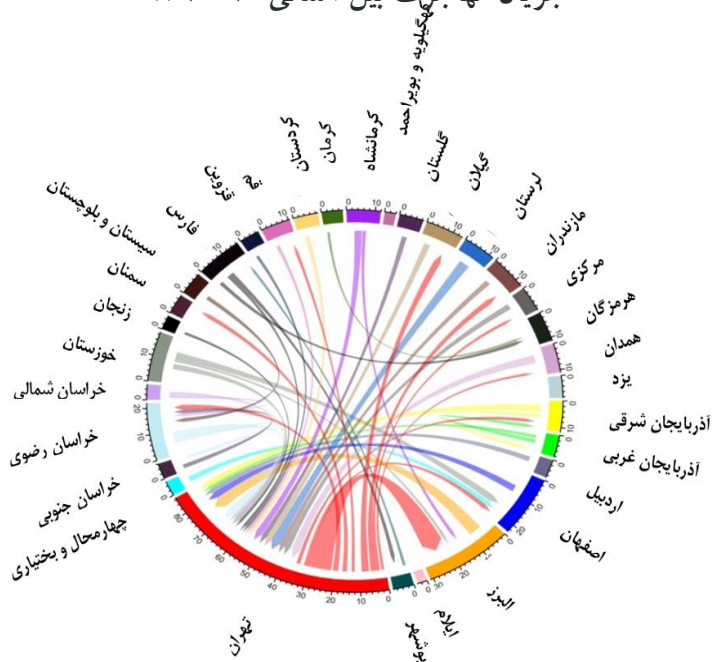
تدبیر ۳۴

• بسترسازی برای پراکندگی متعادل جمعیت و توازن منطقه‌ای بر پایه توانمندیهای سرزمینی و اصول آمایش با تخصیص امکانات و تشویق و آسان سازی سرمایه‌گذاری و شکوفاسازی مناطق کمتر برخوردار با اولویت نواحی مرزی به ویژه سواحل و جزایر جنوبی

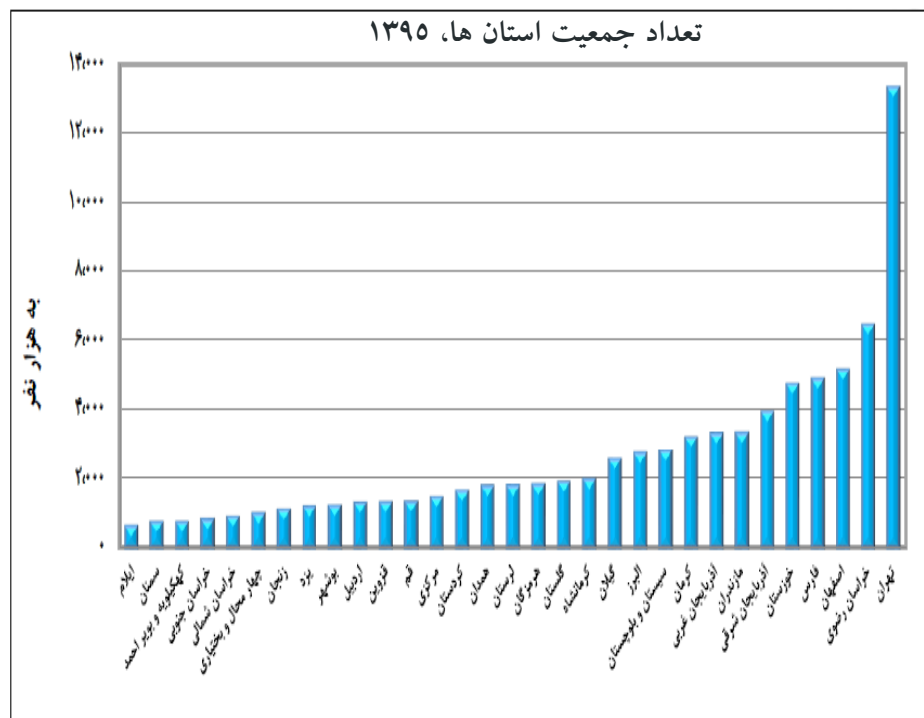
تدبیر ۳۴

تدبیر شماره ۳۰: بسترسازی برای پراکندگی متعادل جمعیت و توازن منطقه‌ای بر پایه توانمندیهای سرزمینی و اصول آمایش با تخصیص امکانات و تشویق و آسان‌سازی سرمایه‌گذاری و شکوفاسازی مناطق کمتر برخوردار با اولویت نواحی مرزی به ویژه سواحل و جزایر جنوبی

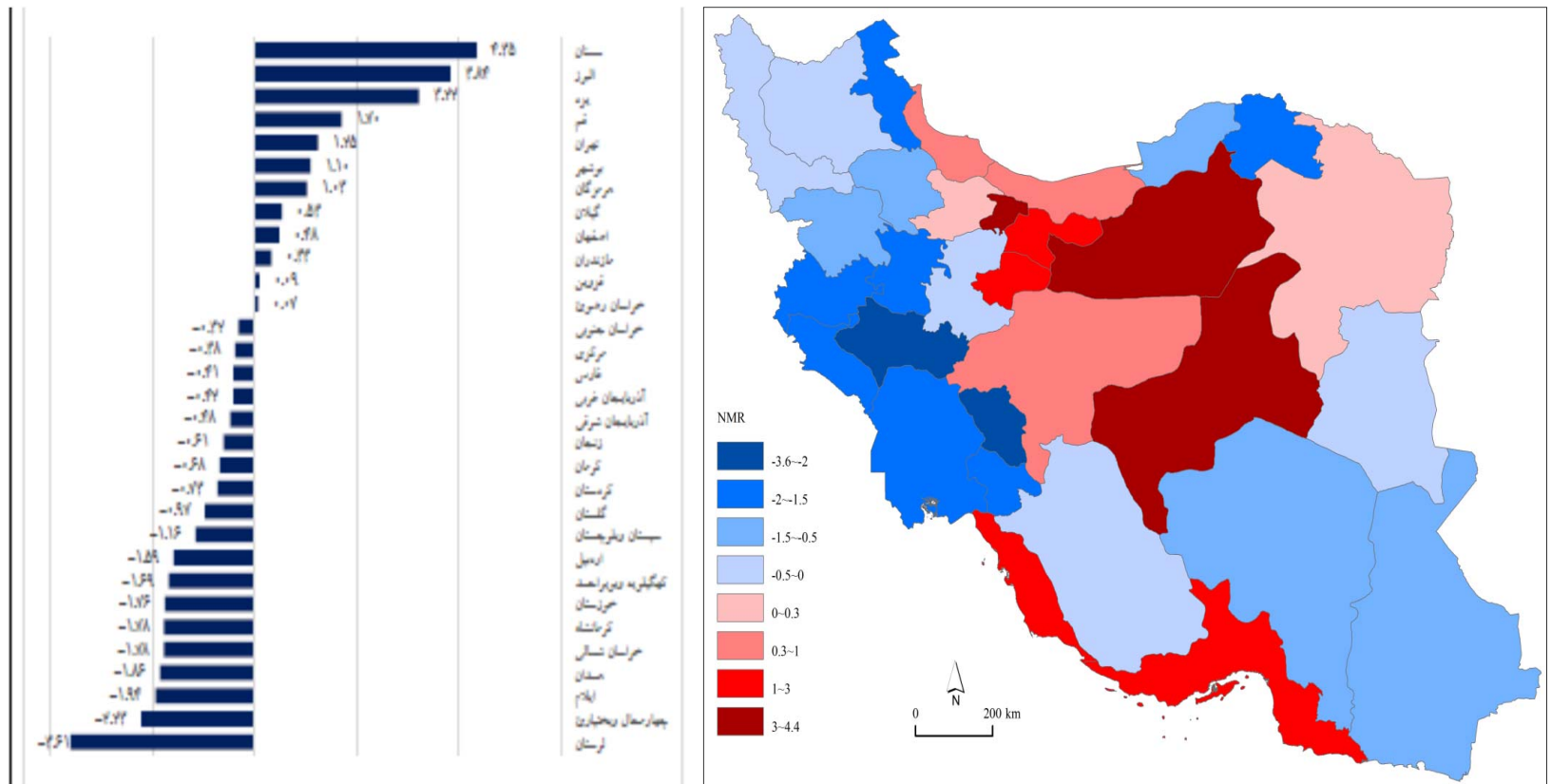
جریان مهاجرت بین استانی ۹۵-۱۳۹۰

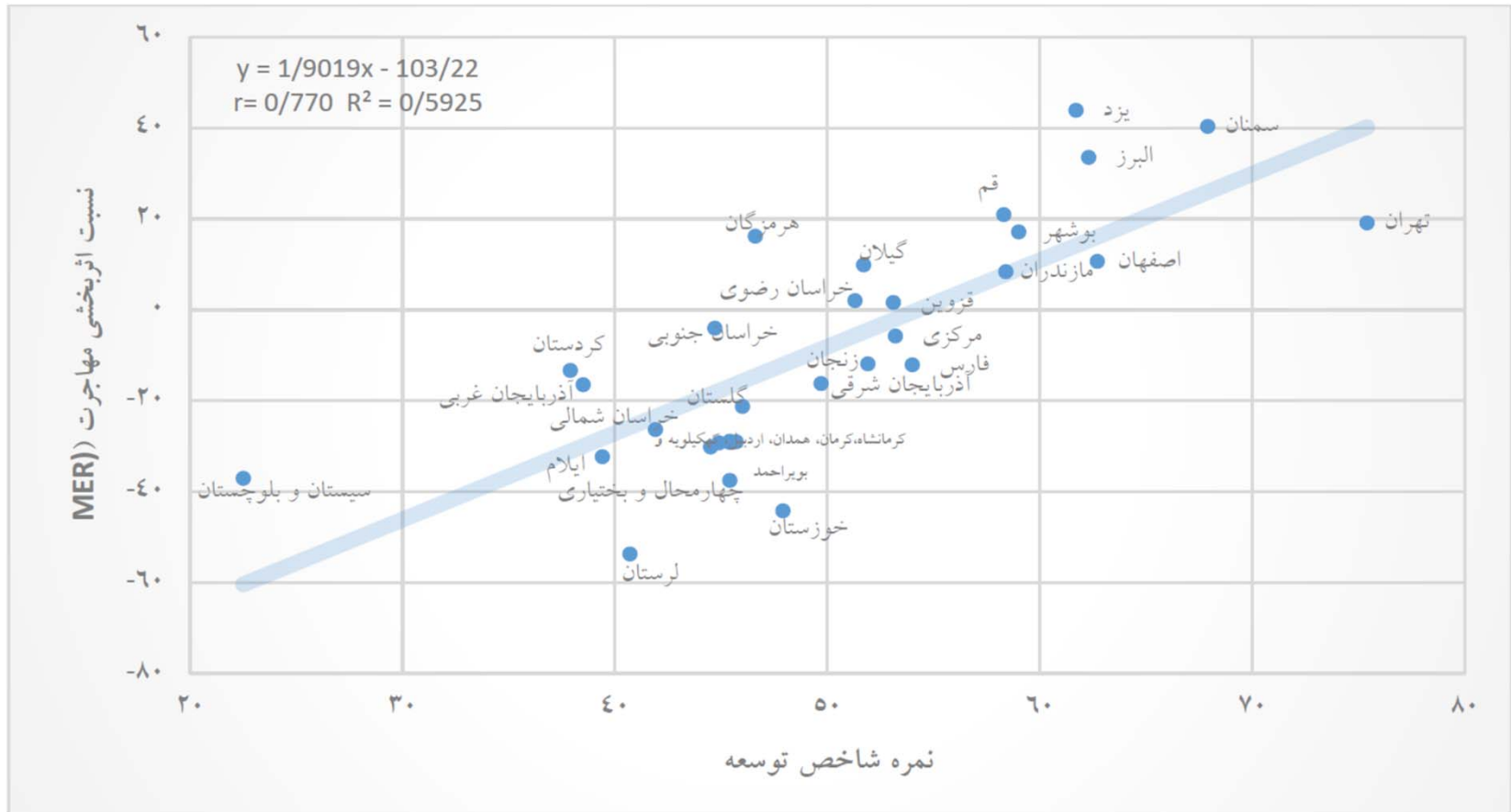
تعداد جمعیت استان ها، ۱۳۹۵

تدبیر ۳۴

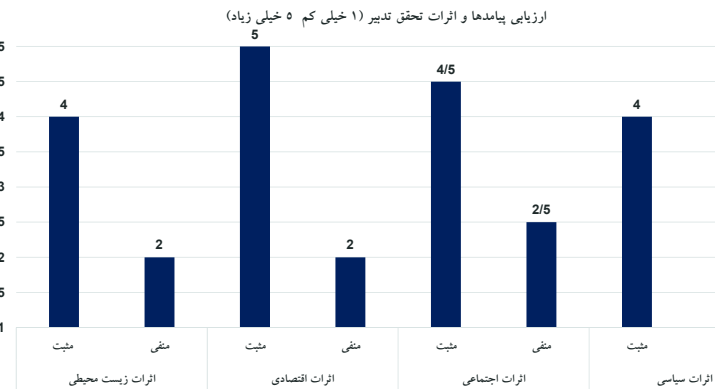
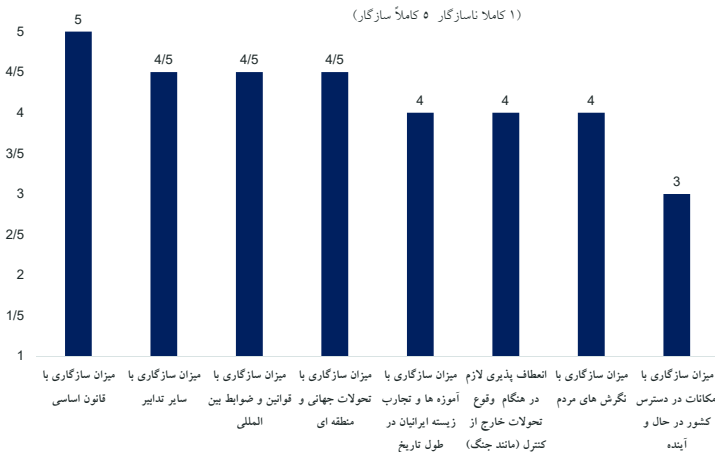

تدبیر ۳۴

ارزیابی تدبیر ۳۰ در پیش نویس سند // تدبیر ۳۴

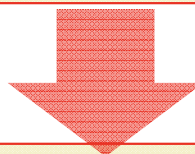
شاخص های ارزیابی:

توضیحات و استدلال	شاخص ارزیابی
منطبق بر اصل ۴۸ قانون اساسی و بندهای ۹، ۱۰ و ۱۱ سیاستهای کلی جمعیت مکمل اکثر تدابیر است	میزان سازگاری با قانون اساسی
در قوانین بین المللی و همچنین میثاق بین المللی توسعه متوازن منطقه ای در کشورها مورد تأیید است. برای مثال اهداف توسعه هزاره، دستور کار ۲۱ و ...	میزان سازگاری با سایر تدابیر
امروزه بحث استقرار متعادل جمعیت در کشور و پهنه سرزمین و توسعه و توانمندسازی مناطق مختلف کشورها، موضوعی است که به جد مورد توجه کشورهای جهان و همچنین کشورهای منطقه است. این تدبیر در راستای روندهای جهانی و منطقه ای است.	میزان سازگاری با قوانین و ضوابط بین المللی
تعداد و توازن همواره یکی از اصول و ارزشهای حاکم بر نظام زیست شهری و روستایی کشور بوده و سازگاری با شرایط سخت زندگی در محیط های نامالام از مهمترین ویژگی های نظام تدبیر سستی در ایران بوده است. ایرانیان از دیرباز توان سازگاری با محیط های مختلف را داشتند. بنابراین بسترسازی برای استقرار متعادل جمعیت و آمایش ملی از چشم انداز تجربه زیسته ایرانیان کاری انجام شدنی است.	میزان سازگاری با تحولات جهانی و منطقه ای
یکی از ابعاد مهم توزیع متوازن جمعیت در کشور این است که همه مناطق مرزی کشور دارای جمعیت انعطاف پذیری لازم در هنگام وقوع تحولات کشور را تامین نمایند. البته جنگ منجر به مهاجرت های اجباری می شود	میزان سازگاری با آموزه ها و تجارب و تحولات ایران در طول تاریخ
تعداد خواهی و عدالت خواهی همواره از ارزشها و مطالبات مردم ایران بوده است. اما ماندگار کردن جمعیت در یک جا و همچنین تشویق مردم برای عدم مهاجرت با نگرش های مردم سازگار نیست	میزان سازگاری با آموزه ها و تجارب و تحولات ایران در طول تاریخ
به سرمایه گذاری های کلان دولتی و نیز اصلاح ساختار کشور نیاز دارد که در کوتاه مدت شاید چندان امکان پذیر نباشد. با عنایت به منابع مالی موجود در کشور و همچنین زیرساخت های مورد نیاز برای چنین تدبیری، میزان تحقق این امر در کوتاه مدت ناچیز و اما در بلند مدت می تواند دست یافتنی باشد.	میزان سازگاری با آموزه ها و تجارب و تحولات ایران در طول تاریخ
وجود دارد	ساختار نهادی رسمی و قانونی جهت تحقق تدبیر
آمایش سرزمین و نهادینه سازی آن در راستای عمل به این تدبیر است. شورای عالی آمایش سرزمین مهمترین بازوی تحقق این مهم در سیاستگذاری ملی توسعه در ایران است. سازمان در حال تأسیس مهاجرت در وزارت کشور	مدت زمان مورد نیاز برای تحقق تدبیر
نیمه اول افق (۲۵ ساله اول): برای تحقق چنین تدبیری نیاز به برنامه ریزی بلند مدت وجود دارد. ابتدا نیاز است که زیرساخت ها و سرمایه گذاری ها لازم در مناطق مختلف کشور صورت گیرد و سپس با تشویق و فرهنگ سازی به سوی توزیع متعادل حرکت کنیم. البته پیش از همه اینها نیاز به مطالعه و تحقیق در خصوص امکان سنجی مختلف در مناطق مختلف کشور است.	شناسایی پیش نیازهای تحقق تدبیر (طبقه بندی عوامل موثر) و سازگاری میان آن ها
استقرار نظام راهبردی توسعه سرزمین، نهادینه نمودن آمایش سرزمین در نظام برنامه ریزی و تصویب اسناد آمایش سرزمینی ملی و استانی مهمترین پیش نیازهای این مهم هستند. انجام مطالعات عمیق در خصوص بازتوزیع پیش نیازهای دیگر برای تحقق این تدبیر شامل موارد زیر است: ۱) انجام مطالعات عمیق در خصوص بازتوزیع فضایی و جغرافیایی جمعیت با تأکید بر ظرفیت های زیستی و ... ۲) شکل دهی یک نهاد مسئول و متولی برای امور ۳) در نظر گرفتن سیاست ها و برنامه های اجرایی	شناسایی پیش نیازهای تحقق تدبیر (طبقه بندی عوامل موثر) و سازگاری میان آن ها

تدبیر ۳۸

• تنظیم نرخ باروری در بیش از سطح جانشینی

تدبیر ۴۱

• تنظیم نرخ باروری در بیش از سطح جانشینی با
زدودن موانع و فراهم آوردن زمینه های مناسب و
اجرای سیاستهای حمایتی

تدبیر ۴۱

تدبیر شماره ۴۱: تنظیم نرخ باروری در بیش از سطح جانشینی با زدودن موانع و فراهم آوردن زمینه‌های مناسب و اجرای سیاست‌های حمایتی

□ باروری پایین به عنوان یک مسئله اجتماعی - جمعیتی، تبدیل به یکی موضوعات سیاستی در قرن بیست و یکم شده است

□ میزان‌های باروری خیلی پایین (زیر ۱٫۵) پدیده قرن بیست و یکمی است

□ در سالیان اخیر، باروری پایین به یک پدیده جهانی تبدیل شده است و تعداد فزاینده‌ای از کشورها در آسیا، آمریکای لاتین و کارائیب، باروری زیر سطح جایگزینی را گزارش کرده‌اند.

□ امروزه ۸۳ کشور از ۲۰۱ کشور جهان دارای باروری پایین (سازمان ملل، ۲۰۱۷)

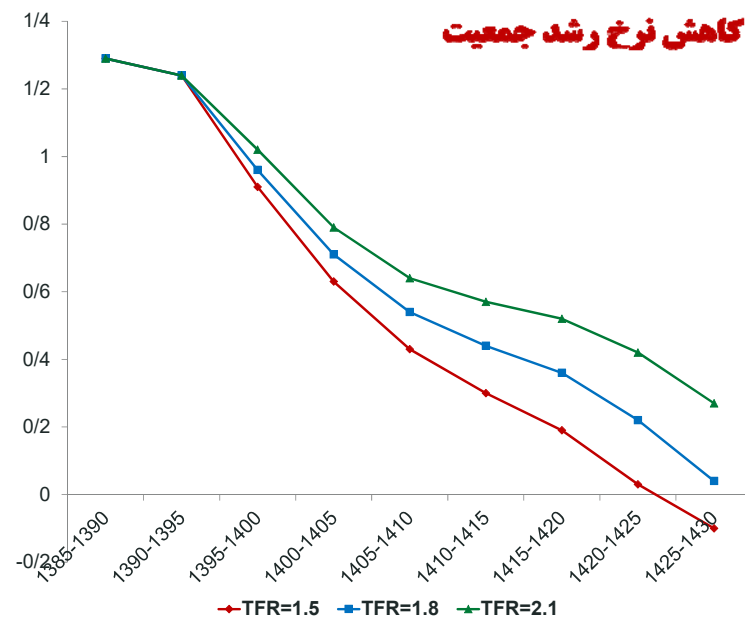
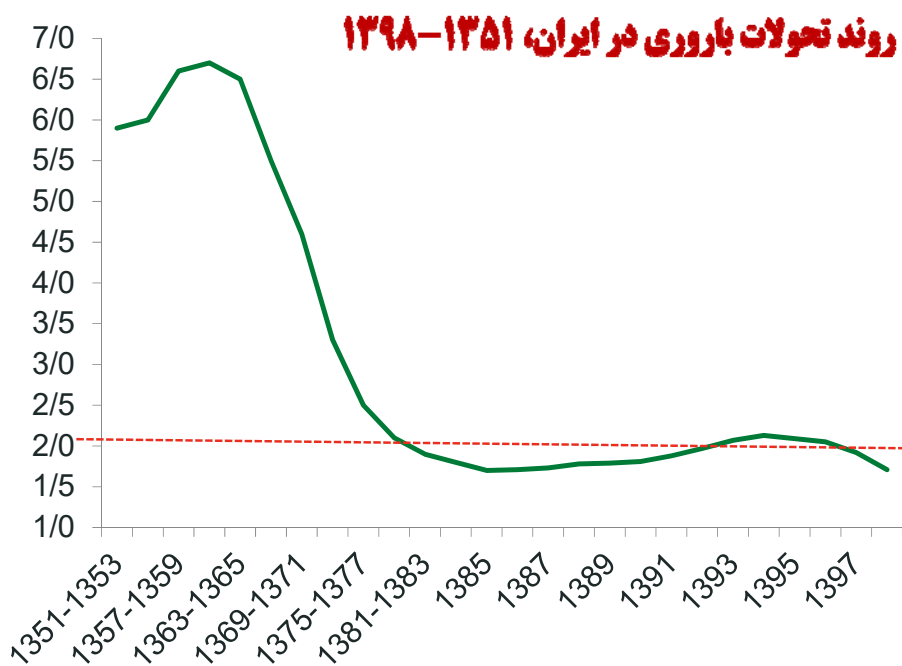
□ نگرانی‌های اقتصادی، جمعیتی (کاهش جمعیت و سالخوردگی)، ژئوپلیتیکی و هویتی (هویت ملی) منجر به اجرای سیاست‌های پروناتالیستی (افزایش باروری)

□ غیر از سیاست‌ها و برنامه‌های مهاجرپذیری، سیاست‌های حامی و دوستدار خانواده (FFP) برای افزایش باروری

□ گذار سریع باروری در ایران در مدت دو دهه (۱۳۶۵-۸۵)

□ تجربه باروری زیر سطح جانشینی کشور در دو دهه اخیر

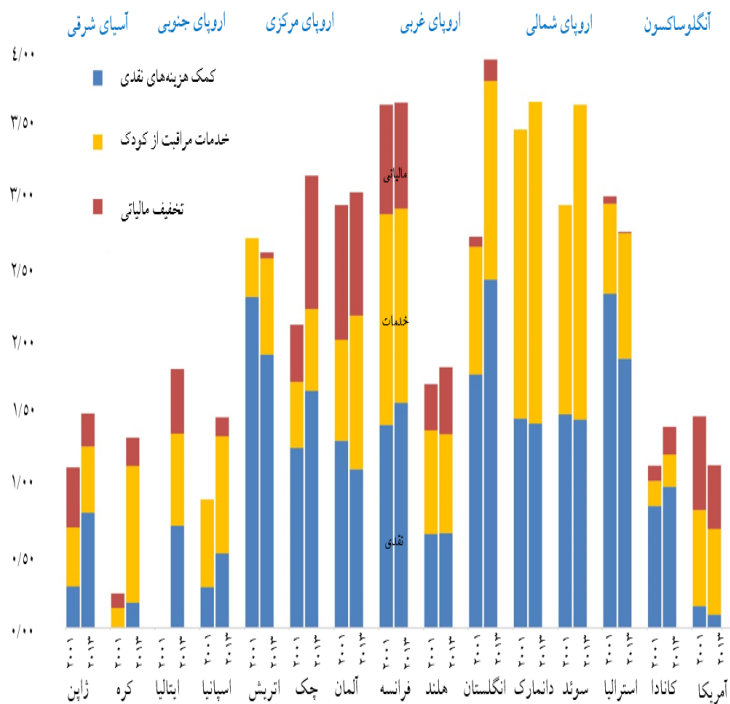
تدبیر ۴۱

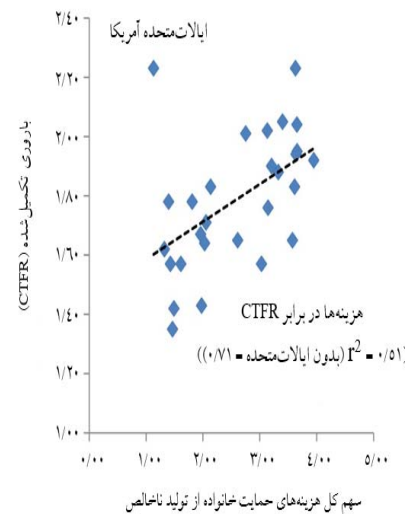
عوامل و بسترهای باروری پایین

- * عدم اطمینان اقتصادی و بازار کار
- * تعارض بین زندگی شغلی و خانوادگی
- * تداوم نابرابری‌های جنسیتی در تقسیم کار خانگی و مراقبت از کودکان
- * فرزندپروری افراطی
- * هزینه‌های سرسام آور مسکن
- * تغییرات فرهنگی و ایده‌ای
- * تحولات و بحران‌های جمعی

تخصیص بودجه برای اجرای سیاست‌های حمایت از خانواده

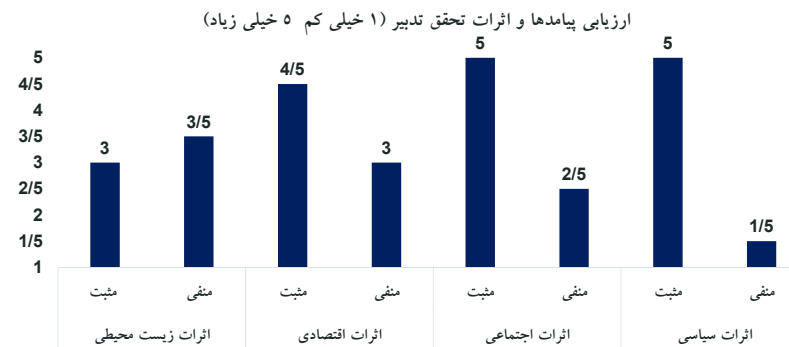
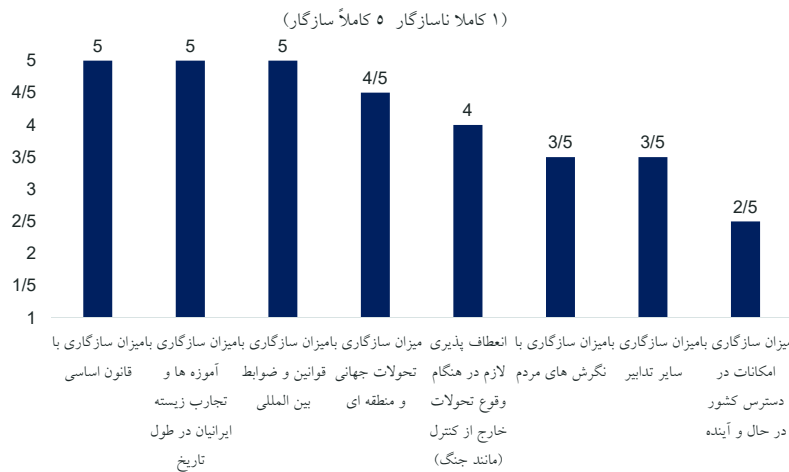
تخصیص بودجه در قالب کمک‌هزینه نقدی، خدمات مراقبت از کودک و حمایت مالیاتی

منبع: OECD Family Database (2019), Table P.F.1.1.A

ارزیابی تدبیر ۳۸ در پیش نویس سند // تدبیر ۴۱

شاخص های ارزیابی:

توضیحات و استدلال	شاخص ارزیابی
مشکلی به لحاظ سازگاری با قانون اساسی ندارد. اگر چه به صراحت نرخ جانشینی قید نشده است اما حفظ جمعیت و پایداری آن از اهداف قانون اساسی می باشد. بند ۱ سیاستهای کلی جمعیت در تمام آموزه های دینی و اسلامی و همچنین تاریخ و ادبیات ملی این موضوع اهمیت اساسی داشته و فرزندآوری و داشتن فرزند زیاد تاکید شده است و شواهدی زیادی از آن در آیات قران و احادیث ائمه و همچنین سخنان بزرگان وجود دارد	میزان سازگاری با قانون اساسی
در حال حاضر بسیاری از کشورها که باروری زیر سطح جانشینی و یا باروری پایین را تجربه می کنند به منظور پایداری جمعیت، اجتناب از رشد منفی جمعیت، سالخوردگی فراینده جمعیت سیاستهایی جهت افزایش باروری به بالاتر از سطح جانشینی اتخاذ کرده اند. البته بسیاری از جوامع اروپایی پیش از نیم قرن است که در قالب سیاستهای دولت رفاه و سیاستهای حمایت از خانواده کاهش فقر و ... از زوجین جوان و خانواده های دارای فرزند حمایت کرده اند.	میزان سازگاری با آموزه ها و تجارب زیسته ایرانیان در طول تاریخ
ایران جزء کشورهایی است که در مقایسه با سایر کشورها در دوره کوتاهی نرخ باروری به زیر سطح جانشینی رسید و بنابراین با کشورها منطقه تفاوتهایی دارد	میزان سازگاری با قوانین و ضوابط بین المللی
در بحران ها ادبیات موضوع بیانگر کاهش باروری در شرایط بحران های اقتصادی است. البته در زمان جنگ معمولاً اندکی باروری افزایش می یابد	میزان سازگاری با تحولات جهانی و منطقه ای
میانگین تعداد ایده آل فرزند در جامعه بالای دو فرزند است. متأسفانه در حال حاضر شکاف بین تعداد فرزندان موجود و ایده آل وجود دارد لذا اتخاذ سیاستهای حمایت از خانواده و تامین هزینه های اقتصادی و ارائه چشم انداز مثبت از شرایط آینده کشور خانواده ها بدر جهت تحقق آرمانها و ایده آلهای باروری خود اقدام می نمایند و باروری نیز به بالاتر از سطح جانشینی می رسد	انعطاف پذیری لازم در هنگام وقوع تحولات خارج از کنترل (مانند جنگ)
تاحدودی	میزان سازگاری با سایر تدابیر
با توجه به وضعیت مشکلات اقتصادی و مسکن و اشتغال جوانان ، خانواده ها با تاخیر تشکیل می شوند با تاخیر فرزند می آورند و تعداد فرزند خود را محدود می کنند	میزان سازگاری با امکانات در دسترس کشور در حال و آینده
عدم دسترسی مناسب به امکاناتی نظیر مسکن، شغل مناسب، و همچنین سایر مشکلات اقتصادی مرتبط با جوانان که باعث تاخیر در ازدواج و فرزندآوری می شود دسترسی به این تدبیر را با چالش مواجه کرده است	میزان سازگاری با سایر تدابیر
در حال حاضر وجود ندارد اما در طرح جمعیت و تعالی خانواده پیش بینی ستاد جمعیت و خانواده ذیل شورای عالی انقلاب فرهنگی شده است	ساختار نهادی رسمی و قانونی جهت تحقق تدبیر
نیمه اول (۲۵ سال نخست) با توجه به شرایط جوانی جمعیت و پنجره جمعیتی	مدت زمان مورد نیاز برای تحقق تدبیر
یکی از پیش نیاز های افزایش باروری به زیر سطح جانشینی استفاده از فرصت پنجره جمعیت است که در حال حاضر کشور در این شرایط قرار دارد. اتخاذ سیاستهای حمایتی از خانواده و فرزندآوری تعادل کار و خانواده و حمایت از زوجین جوان خانواده های دارای فرزند خردسال و تشویق جوانان به ازدواج و تامین فرصت های شغلی برای آنها از موارد اساسی رسیدن به این هدف می باشد. علاوه بر آن در شرایط کنونی که کشور با مسائل اقتصادی اجتماعی و سیاسی گسترده ای مواجه است و افراد در قشرهای مختلف جنبه های متعددی از ناامنی از جمله ناامنی اقتصادی، اجتماعی، سیاسی را تجربه می کنند و چشم انداز بیابان آلوده و فزاینده و فزاینده تر است. بنابراین تدبیر افزایش باروری در شرایط	شناسایی پیش نیازهای تحقق تدبیر (طبقه بندی عوامل موثر) و سازگاری میان آن ها

جمع بندی

□ چالش‌ها و فرصت‌های جمعیتی در کشور و لزوم سیاستگذاری

□ رویکردی پویا و سیستمی به مسائل و فرصت‌های جمعیتی حال حاضر و آینده کشور باید داشت و ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، بهداشتی و محیط زیستی مرتبط با جمعیت را در نظر گرفت

□ هر سه تدابیر جمعیتی در سیاستهای کلی جمعیت (۳۰ اردیبهشت ۱۳۹۳) آمده است؛ تدبیر ۵ که در خصوص تسهیل ازدواج و تحکیم خانواده است در بندهای ۲ و ۴ سیاستهای کلی جمعیت آمده است. تدبیر ۳۴ که مرتبط با استقرار متعادل جمعیت و توازن منطقه ای در پهنه سرزمینی است در بند ۹ سیاستهای کلی جمعیت آمده است. تدبیر ۴۱ تنظیم نرخ باروری در بیش از سطح جانشینی نیز در بند ۱ سیاستهای کلی جمعیت عیناً آمده است. همچنین، تدابیر مذکور در قانون برنامه ششم توسعه نیز آمده است؛ برای مثال، در ماده ۱۰۲ به افزایش باروری به بالاتر از سطح جانشینی (۲.۵ فرزند به ازای هر زن)، کاهش میانگین سن ازدواج، ترویج ازدواج موفق، سالم و پایدار اشاره شده و در ماده ۶۲ به توزیع متناسب جمعیت، فعالیت و مهاجرت ... پرداخته است.

□ عدم توجه سند به فرصت پنجره جمعیتی در کشور، مهاجرت‌های بین‌المللی و همچنین سالمندی جمعیت

با تشکر از حسن توجه شما